

УДК378.11:349.6

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ З УПРАВЛІННЯ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯМ**Д.Л. Шофолов**

У статті розглянуто питання необхідності підготовки фахівців з управління природокористуванням та формування їх готовності до професійної діяльності, визначено види та кваліфікаційні ознаки готовності фахівців до управління природокористуванням.

Ключові слова: професійно орієнтована підготовка, висококваліфікований фахівець, психологічна складова, моральна складова, мотиваційна складова, морально-психологічна складова, професійна складова.

Готовність до управління природокористуванням – складне, стійке особистісне утворення, що виражає прагнення фахівця на основі наявних професійних знань, умінь, навичок, професійної спрямованості й особистісних якостей успішно вирішувати завдання з управління природоохоронною діяльністю [1].

У своїх працях В.А. Крутецький визначає готовність як синтез особливостей особистості, які визначають її здатність до діяльності, серед яких виділяє активне, позитивне ставлення до діяльності, здатність займатися нею; ряд характерологічних рис і стійкі інтелектуальні почуття; наявність під час діяльності сприятливих для її виконання психічних станів; певний фонд знань, вмінь, навичок у відповідній галузі; певні психологічні особливості в сенсорній і розумових сферах, що відповідають вимогам конкретної діяльності. На думку Л.В. Кондрашової, професійна готовність передбачає високий рівень виконання професійних дій, що не можливий без певного рівня сформованості морально-психологічної готовності випускників вищої школи. У дослідженнях готовності до того чи іншого виду діяльності обов'язково має місце структурний аналіз самої діяльності [2-6].

У педагогіці при визначенні поняття готовності встановлено декілька головних напрямів, а саме: розробка структури готовності (Ф.Н. Гоноболін, Є.О. Клімов, В.А. Крутецький, Н.Ф. Кузьміна, М.В. Левченко, А.К. Маркова, ін.); вивчення змісту готовності до праці (Г.А. Асмолов, С.Д. Максименко, К.К. Платонов, А.С. Прангвішвілі, П.А. Рудик, С.Л. Рубінштейн, Д.М. Узнадзе, ін.); пошуки шляхів оптимізації формування готовності до професійної діяльності (Л.В. Долинська, О.М. Коропецька, Р.С. Немов, М.В. Тоба, О.М. Хлівна, О.В. Хрущ-Ріпінська, Н.В. Чепелева, ін.); аналіз структурних компонентів і показників готовності фахівців (Г.О. Балл, А.О. Деркач, Л.П. Овсянецька, М.В. Папуча, А.Ц. Пуні, Л.Я. Рубіна, В.А. Семиченко, В.О. Сластьонін, ін.); пошук критеріїв готовності та розробка на їх основі педагогічної моделі формування професіонала (Е.М. Іванова, Є.С. Чугунова, ін.); пошуки рівнів сформованості психологічної готовності (М.Й. Боришевський, А.Д. Ганюшкін, М.І. Дьяченко, Є.А. Калінін, Л.А. Кандибович, Л.В. Кондрашова, О.М. Коропецька, Л.Е. Орбан, О.І. Мешко, ін.); дослідження показників моральної готовності (І.М. Гоян, О.В. Іващенко, Т.В. Іванова, ін.).

Проте питання підготовки фахівців з управління природокористуванням та формування готовності їх до професійної діяльності залишається недослідженим і вимагає більш докладного вивчення.

Актуальність окресленої проблеми зумовлено такими протиріччями між:

– вимогами суспільства до висококваліфікованих фахівців з управління природокористуванням та відсутністю науково-методичного забезпечення їхньої підготовки;

– підвищенням якості професійно орієнтованої підготовки майбутніх екологів до управління природокористуванням у вищих навчальних закладах і відсутністю теоретичних аспектів їх розробки.

Мета статті полягає у визначенні видів та кваліфікаційних ознак готовності фахівців до управління природокористуванням, які постають перед сучасною педагогічною наукою.

Аналіз літературних джерел і дисертаційних досліджень показав, що у вітчизняній та зарубіжній педагогіці виокремлюють такі види готовності:

– *психологічна* – складне динамічне психологічне утворення, що виражає сукупність інтелектуальних, емоційних, мотиваційних, операційно-управлінських і вольових складових його психіки в їх співвідношенні із зовнішніми умовами та управлінськими завданнями та включає взаємодію мотиваційного, емоційно-вольового, орієнтовно-мобілізаційного, пізнавально-оцінювального, операційно-управлінського й інтелектуального компонентів [7];

– *мотиваційна* – специфічний стан індивіда, що визначається не тільки наявністю відповідних мотивів, але й особливим емоційним ставленням до майбутньої діяльності (Ю.М. Швалб) [8]; забезпечує передумови для реалізації інших структурних компонентів й визначає позитивне ставлення до професії, певний інтерес до неї та виступає базовою характеристикою готовності до професійної діяльності; готовність діючої особистості до трансформації діяльності, зміни мотивів як визначають діяльність при зустрічі зі значущою інформацією (О.М. Краснорядцева) [9];

– *морально-психологічна* – складне особистісне утворення, що забезпечує високі результати професійно орієнтованої діяльності (Л.А. Кудашова) [10];

– *професійна* – полягає в засвоєнні повного складу спеціальних знань психологічних дій та соціальних відносин, у сформованості й зрілості професійно значущих і громадських якостей особистості (В.Л. Ортинський) [11]; інтегральне утворення на основі потреб і здібностей, яке характеризується соціально-нормативним рівнем перетворення суспільних відносин у професійній сфері діяльності в систему функцій суб'єкта цієї діяльності і визначає її результативність;

– *моральна* – проявляється у прагненні вольовим порядком впливати на такі складові своєї психіки, як страх, інстинкт самозбереження, егоцентризм, усталені стереотипи поведінки заради виконання значущої мети, крім того фахівець повинен мати силу волі, самовідданість і відповідальність.

На нашу думку, до класифікаційних ознак готовності фахівців до управління природокористуванням можна додати такі види готовності до: транскордонного співробітництва зі забезпечення сталого розвитку; аналітично-прогностичної діяльності для забезпечення екологічної безпеки; науково-дослідної діяльності; пропагування та популяризації екологічної освіти й просвітництва для формування власної і суспільної

екологічної свідомості; здійснення управлінської діяльності – прийняття екологічно значущих управлінських рішень на локальному, регіональному, державному рівнях при реалізації екологічної політики; адміністрування й самоврядування – керування, ефективного функціонування, організації роботи з екологічного підприємництва; технологічного регулювання – стандартизації, сертифікації, ліцензування, акредитації в природоохоронній сфері; нормативно-правового дотримання екологічного й природоресурсного законодавства; експертно-контрольної діяльності з питань екологічного аудиту, експертизи; раціонального природокористування (енерго-, ресурсощадного) при розробці й впровадженні екобіотехнологій; збереження й відновлення довкілля, організації екомережі.

Відповідно до Національного класифікатора професій (ДК 003-2010) [12] та зважаючи на різний освітньо-кваліфікаційний, професійний рівні й життєвий досвід, виділяють такі посади фахівців у сфері управління природокористуванням згідно з їх професійною готовністю:

– *фахівці (бакалавр)*: наявність фахових знань, відсутність професійного досвіду, готовність здобувати певні фахові уміння й ціннісні орієнтації; здобувають кваліфікації техника-еколога, фахівців з – екологічної освіти, управління природокористуванням, охорони довкілля;

– *професіонали (спеціаліст, магістр)*: спеціальні знання, уміння, досвід професійної діяльності, розвинені здібності, усталені ціннісні орієнтації, готовність до прийняття управлінських рішень та відповідальність за їх прийняття; здобувають кваліфікації менеджера (управителя) з – використання водних ресурсів, з природокористування, екологічних систем, інженера з – охорони навколишнього середовища, з техногенно-екологічної безпеки, інженера з охорони природних екосистем, охорони та захисту лісу, охорони тваринного світу, природокористування, еколога, наукового співробітника (природно-заповідна справа);

– *професіонали вищої категорії (спеціаліст, магістр)* – досвід професійної діяльності згідно з кваліфікаційними вимогами займаної посади та підвищення кваліфікації; обіймають посади головного фахівця з охорони навколишнього середовища, начальника відділу охорони навколишнього середовища, експерта з екології, екологічного аудитора.

Деякі Закони України [13, 14] визначають особливі кваліфікаційні вимоги, які висуваються до фахівців з управління природокористуванням підготовлених для здійснення експертно-контрольної діяльності у сфері охорони навколишнього середовища, раціонального природокористування та забезпечення екологічної безпеки й бути задіяними як експерти, аудитори та інспектори.

Законом «Про екологічну експертизу» (1995) встановлено, що експертом екологічної експертизи може бути спеціаліст, який має вищу освіту, відповідну спеціальність, кваліфікацію і професійні знання, володіє навичками аналізу експертної інформації і методикою еколого-експертної оцінки, а також має практичний досвід у відповідній галузі не менше трьох років. Незалежність експерта екологічної експертизи забезпечується: проведенням екологічної експертизи у встановленому законодавством порядку; виконанням еколого-експертних функцій відповідно до вимог законодавства незалежно від розпоряджень посадових осіб державних органів, об'єднань громадян та інших формувань; свободою вибору форм і методів еколого-експертного аналізу і оцінки та викладення особистої думки з питань проведеного аналізу; заборонаю втручатися будь-кому в проведення екологічної експертизи, за винятком випадків порушення експертом вимог законодавства; захистом порушених прав експерта у встановленому законодавством порядку.

Законом «Про екологічний аудит» (2004) визначено, що екологічний аудит може здійснювати особа (екологічний аудитор), яка має відповідну вищу освіту, досвід роботи у сфері охорони навколишнього природного середовища або суміжних сферах не менше 4 років підряд та якій видано в установленому порядку сертифікат на право здійснення такої діяльності. Підготовка та перепідготовка екологічних аудиторів може здійснюватися на базі вищих навчальних закладів, закладів післядипломної освіти та інших навчальних закладів (акредитованих або визнаних такими, що мають на це право в установленому законодавством порядку). По закінченні навчання за результатами іспиту особа отримує відповідний диплом або прирівняний до нього документ.

Таким чином, компетентні висококваліфіковані фахівці – це особи, які мають не лише необхідні знання, високі моральні якості, але й вміють діяти в адекватних ситуаціях, застосовуючи ці знання і беручи на

себе відповідальність за результати своєї професійної діяльності. Професійна готовність виявляється в його здатності до аналітичної, організаційно-управлінської, контрольної та інноваційної діяльності й спроможності приймати рішення і виконувати адекватні дії в реальних ситуаціях управління екологобезпечним соціально-економічним розвитком.

Подальші розвідки будуть спрямовані на розробку та впровадження у навчально-виховний процес вищої школи моделі підготовки фахівців з управління природокористуванням.

Література

1. Уліч Віктор Леонідович. Педагогічні умови формування готовності майбутніх офіцерів до управлінської діяльності : дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Військовий ін-т Київського національного ун-ту ім. Тараса Шевченка. – К., 2007. – 236арк. – Бібліогр.: арк. 175-196.
2. Александро Ж. Рефлексивне самовизначення особистості як фактор готовності до управлінської діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.01 / Ж. Александро / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2000. – 15 с.
3. Генов Ф.Ю. Психологические особенности мобилизационной готовности спортсменов / Ф.Ю. Генов. – М.: Спорт, 1971. – 245 с.
4. Захарова Л.Н. Психологические основы подготовки к профессиональной деятельности: дисс. ... докт. психол. наук: спец. 19.00.01 «Общая психология и история психологии» / Л.Н. Захарова. – Нижний Новгород, 1997. – 468 с.
5. Кандибович Л.А. Психологические проблемы готовности в деятельности / Л.А. Кандибович. – Мн.: Изд-во БГУ, 1996. – 175 с.
6. Ильин С.С. Психологическая готовность к управленческим профессиям и её диагностика / С.С. Ильин // Прикладная психология. – 1999. – №4. – С. 1-11.
7. Бойко Олег Володимирович. Формування готовності до управлінської діяльності у майбутніх магістрів військово-соціального управління: дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. - К., 2005.
8. Швалб Ю.М. Психологічні аспекти компетентнісного підходу в освіті // Вища школа – 2010, № 1, с. 31-36.
9. Краснорядцева О.М. Особенности профессионального мышления в условиях психодиагностической деятельности. – Барнаул: БГПУ, 1998.
10. Кудашова Луиза Алиевна. Формирование морально-психологической готовности студентов вузов – будущих социальных работников к профессиональной деятельности : Дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 : Саратов, 2002 190 с. РГБ ОД, 61:03-13/263-2.
11. Ортинський В.Л. Педагогіка вищої школи: навчальний посібник для студентів ВНЗ. – К., 2009. – С. 450-471.

12. Держспоживстандарт України; Наказ, Класифікатор від 28.07.2010 № 327 «Про затвердження, внесення зміни та скасування нормативних документів».
13. Верховна Рада України; Закон від 09.02.1995 № 45/95-ВР «Про екологічну експертизу» // Відомості Верховної Ради України / Офіційне видання від 21.02.1995. – 1995 р., № 8, стаття 54.
14. Верховна Рада України; Закон від 24.06.2004 № 1862-IV «Про екологічний аудит» // Відомості Верховної Ради України / Офіційне видання від 05.11.2004. – 2004 р., № 45, стор. 1833, стаття 500.

В статье рассмотрены вопросы необходимости подготовки специалистов по управлению природопользованием и формирования их готовности к профессиональной деятельности, определены виды и квалификационные признаки готовности специалистов к управлению природопользованием.

Ключевые слова: *професійно орієнтована підготовка, висококваліфікований спеціаліст, психологічна складова, моральна складова, мотиваційна складова, морально-психологічна складова, професійна складова.*

The article deals with the need of training environmental management specialists and formation of their readiness for professional activities, the types and qualification characteristics of specialists ready to environmental management are defined.

Keywords: *professionally oriented preparation, highly skilled specialist, psychological constituent, moral constituent, motivational constituent, morally-psychological constituent, professional constituent.*

Шофолов Денис Леонідович – здобувач, Національний університет біоресурсів і природокористування України (м. Київ, Україна)

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент Національної академії педагогічних наук України В.К. Сидоренко